

Mărturie făcută în 1973 de Vasile Dobrea (1897-1982), din comuna Subcetate, județul Harghita, în grai românesc autentic, despre păduritul și plutăritul practicate pe Valea Mureșului Superior în prima jumătate a secolului al XX-lea

Cuvinte cheie: Subcetate, județul Harghita, mărturie, ocupații tradiționale

Mots Cles: Subcetate, département Harghita, témoignage, travaux traditionnelles

Résumé

Le point de départ de cette démarche est le témoignage fait en 1973 de Vasile Dobrea, qui a vécu entre 1897 – 1982 dans le village Subcetate du département Harghita. C'est une confession exprimée dans le langage authentique de la région environnante de Toplița sur les travaux pratiqués il y a cent ans, complémentaires à une agriculture de subsistance et au élevage des animaux domestiques: la coupe des bois, le transport des souches avec leurs chevaux ou bœufs vers la vallée de Mureș, puis le transport en train de bois sur cette rivière vers la compagnie de Reghin.

Ce témoignage relève non seulement une mode de vie des habitants de cette région montagneuse, mais en même temps des particularités phonétiques, morphologiques et lexicales du roumain parlé dans cette région ce temps-là.

„Cân am început ca să cunosc viața, asta cam pi la o mie nouă sute șasă-șapte-opt, părinți mnei, pe lângă cât că era gospodari, să ocupa și cu plutăritu. Tata lucra cu patru animale la Răstoșnea, Răstolița de astăzi. Lucrarea să făce în patru etape: prima etapă era tăietu, care să făce primăvara; a doua era slobozātu, care să făce toamna, adică căratu la un loc a lemnului pentru a fi transportate apoi iarna până la Mureș. Lungimea cărașului era de peste zăce kilometri de la locul de muncă și până la Mureș. A patra etapă, a plutelor, înceia plutăritu. Lucrarea era făcută pentru compania săsască de plutărit din Reghin. După câte îmi amintesc, spunea tata că să putea câștiga în felu esta cam două sute de zlot, patru sute de coroane, cu două animale de prima categorie de transport. Astăzi ocupație am moștenit-o și noi, copiii, cum de altfel aproape tăți sătenii care aveau animale tot astăzi ocupație o ave.

Mai întâi în depărtare, la Răstolița, Ilva, Gălăoaia sau Sălazdru. Pe-acol era plutăritu, cum s-ar spune, mai mare. După nouă sute zăce, după ce-o apărut calea ferată pe-aicea, o-neceput transportu de lemne și-n apropiere, cum s-ar zăce, pe Valea Topliței, la noi, la Bâtrâna aicea, la depărtare de vo doisprăce, trisprăce kilometri. Aici am lucrat vo câțva ai, vo șasă-șapte ai; am lucrat la Bilbor, am lucrat și-n Moldova, la Săcu Buhănița, acolo unde este lacu de acumulare a hidrocentralii de la Bicaz. Acolo am câștigat bani măi buni; era la triză-ș-unu, triză-ș-doi;

am câștigat în op săptămâni de lucru cam douăzeci de lei c-o părece de animale.

Viața de plutăș de altfel nu-i ușoară. Îi poate ce me gre meserie care se execută prin partea locului. Îi cu multă băgare de samă, cu multă răspundere, cu multă suferință, cu frig, cu foame și cu obosăli piste puterea omului.

Aș vre să amintesc că am lucrat la Călimani, la Puturosu de astăzi, de unde am ș-o amintire destul de dureroasă. Coboram niște coaste dărăpănoase unde nici pcedicile lanțurilor nu me ajuta și viața noastră era în primejdie la tot pasul, așa că în anu cân am lucrat acolo, la nouă sute douăzeci-ș-opt, a trebuit să lăsăm și victime ominești acolo în Călimani. După ce am avut animale lovite, oameni loviți, am lăsat și pe Mureșan Ion, un ficior cam de vo douăzeci de ani care-o fost omorât de lemne la Puturosu.

După greutățile zălii care trebuie dară suportate mai era și felu-n care ne putem hodicni. Vreu să vă amintesc că dormem într-un grajd unde-ar fi putut încăpe să zăcem patru sau cinci animale. Eram patruzăci de oameni care eram săliți să ne culcăm pe dungă, pe partea stângă, că altfel nu-ncăpem să dormim. Măi dormim și în colibe copirite cu scoarță sau în case. Dacă-am vorbit dară de hodină, hodina era scurtă. Patru –cinci ore dacă dormem era mult și-apoi începem lucru din nou.

Mâncarea să făce pe patru sobe la cei patruzăci de oameni și ne-o pregătem sânguri. Avem de altfel de-acasă carne,

frigem carne, facem mămăligă, avem pâine, găluște și alte mâncări obișnuite la noi în sat. Cîm n-aveam sobe, punem ceaoanile pentru a face mămăliga pe două lemne la care le zăcea „buzari”. Hrana o ducem în desagi, lăptile în fidileș, apa în cofe de lemn.

Îmbrăcămintea era destul de bună: cioareci de pănură din lână de oaie, ca și obielele, opinci, căciulă, cojoc. De frig nu suferem nicicând, fiindcă îmbrăcămintea noastră era destul de trainică și de sănătoasă.”

Plecând de la acest text, înregistrat pe bandă magnetică în anul 1973, se pot face câteva observații de ordin etnografic și lingvistic privind comunitatea românească din localitatea Subcetate, județul Harghita, în primele decenii ale secolului al XX-lea. Sunt mărturisiri despre modul de viață al locuitorilor din această depresiune situată între munții Gurghiului și Giurgeului. Informatorul a fost bunicul meu, Vasile Dobrean, atunci în vârstă de 76 de ani. Confesiunea este nu numai un document de viață, ci și un autentic document lingvistic.

1. Vasile Dobrean - Dacul de pe Columnă...

Figură parcă desprinsă de pe Columna lui Traian, în portu-i alb imaculat – cu cioareci sau cu ițari, cu cămașă cu poale încinsă cu curea -, *moșu*, cum îi spuneam eu bunicului meu dinspre tată, a reprezentat pentru mine figura emblematică a țăranului român din totdeauna.

A păstrat până la moarte cu sfințenie cele trei *comori* ale specificității noastre naționale: limba, portul și credința. Născut în 1897, a adus din secolul trecut și a păstrat cu un încăpăținat conservatorism aspecte arhaice ale graiului românesc din acest spațiu lingvistic.

Era mândru de obârșia lui țăărănească, iar munca pământului, din primăvară până în toamnă, avea pentru el însemnătatea unui ritual divin, fiind o muncă de creație, muncă pe care el o îndeplinea cu dragoste, cu dăruire și cu demnitate.

Avea o inteligență și o memorie remarcabile: povestea cu elocvență despre evenimente, întâmplări și persoane de mult apuse, știind să marcheze amănuntul revelator care dădea impresia de autenticitate. Din nefericire, mâna lui aspră, obișnuită să stăpânească cu dibăcie coarnezle plugului, nu conducea cu aceeași ușurință condeiul.

A participat la cele două războaie mondiale și la bucuria plenară a Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918.

Mi-l amintesc bine pe bunicul la diferite vârste ale mele. În ultimii săi ani de viață își păstra încă bine ținuta dreaptă, verticalitatea, deși din când în când se sprijinea în baston. Era foarte cumpătat în toate: la vorbă, la fapte, la mâncare, în mișcări și atitudini. Nu se pierdea în lucruri neesențiale, avea timp mereu pentru ceea ce îi făcea lui plăcere. Trăia vizibil bucuria de a se întâlni cu oameni, plăcerea conversației, pe care o dirija spre ținta de el urmărită. Dumnezeu nu i-a luat vederea, așa că de la o anumită distanță îl studia pe cel cu care avea să se întâlnească, probabil pentru a-și stabili stratagema de a-l aborda. Avea pentru fiecare formula potrivită de salut și îi dădea impresia celui ivit în cale că este tocmai omul dorit. Salutul nu era o simplă formalitate. Saluta prin viu grai, cu blândețe și cu bucuria întâlnirii, pe care o deslușea din privire și din intonație, în același timp gesticulând și cu mâna. Îți transmitea astfel ceva din sufletul său. Întâlnirea cu bunicul avea ceva ceremonios în ea, era o secvență parcă ritualică. Mă simțeam întotdeauna bine în compania sa, onorată, pentru că mă trata cu foarte mult respect chiar copil fiind; nu uita niciodată să mă prezinte cu vădită mândrie: „*Asta-i nepoata mea, copila feciorului meu cel mare!*”.

Am petrecut multe zile în casa bunicilor mei. Mi se păreau firești, deloc înfricoșătoare sau apăsătoare, sobrietatea și seriozitatea lui.

Chiar octogenar fiind, avea o memorie foarte bună. Nu puteam să-l refuz în a-l ajuta prin a-i scrie câte ceva: scrisori, necrologuri, memorii. Dar eu nu aveam altceva de făcut decât să-i aștern pe hârtie ideile, cu o grafie frumoasă și corectă, după propria-i dictare. Se plimba încet prin încăperez și-și rostea rar discursul, asemenea unui orator. În final, recitindu-i textul, era clar că nu era nevoie de nici o corectură, de nici un retuș. Totul era logic și corect exprimat. Cine știe cât timp lucra la textul respectiv, în mintea lui, câte variante or fi existat până ajungea la această formă definitivă care avea să fie încredințată hârtiei, formă realizată după toate normele compoziției!?

2. Prezentarea textului ca document de viață

Confesorul precizează că se născuse într-o familie de „*gospodari*”. De fapt, în vremea

aceea, la începutul secolului al XX-lea, toți locuitorii comunei erau „gospodari”, ceea ce însemna că se ocupau cu agricultura și cu creșterea animalelor, îndeletniciri de subzistență din motive cunoscute: calitatea solului, condițiile climatice, suprafețele limitate destinate agriculturii și creșterii animalelor. Dar bunicul povestește despre o altă îndeletnicire a locuitorilor comunei, complementară cultivării pământului și creșterii animalelor, **plutăritul**, care implica și activitatea de **pădurit**. Erau munci practice de toți cei care aveau animale corespunzătoare de tracțiune: boi și cai.

Plutăritul implica patru etape: defrișarea copacilor înspre primăvară, adunarea acestora, toamna, în locuri accesibile, cu ajutorul boilor și cailor – „slobozitul” –, apoi transportarea lor, iarna, până la valea Mureșului, urmând cursul pâraielor, tot cu ajutorul animalelor de tracțiune; asamblarea buștenilor în plute, în primăvara următoare, când se topeau zăpezile, și transportul lor spre compania săsească de plutărit din Reghin.

Așadar, păduritul și plutăritul, practice în sezonul rece - toamna târziu, iarna și primăvara devreme -, erau complementare agriculturii, practice din primăvară până în toamnă. În plus, era o sursă financiară importantă pentru locuitorii satelor de munte. Se spune cu aproximație cum era evaluată munca în plutărit în două momente distincte: la începutul secolului al XX-lea (*patru sute de coroane, cu o pereche de animale, probabil pe sezonul întreg*) și în perioada interbelică (*douăzeci de lei în opt săptămâni de muncă cu o pereche de animale*).

Dacă generația tatălui său lucrase în primii ani ai secolului al XX-lea la mari distanțe de Subcetate, respectiv la Răstolița, Gălăoaia, Ilva și Sălard, deci în aval de Toplița, bunicul a plutărit fie în zona Topliței – pe Valea Topliței, la Bilbor, la Bătrâna, în Călimani -, fie în Moldova, la Bicaz.

Plutăritul, o îndeletnicire pe care a moștenit-o, ca și ceilalți frați, de la tatăl lui era cea mai importantă sursă de câștig financiar în vremea aceea. Viața de plutaș nu era ușoară: era „cu multă băgare de seamă, cu multă răspundere, cu multă suferință, cu frig, cu foame și cu oboseală peste puterea omului”, expusă primejdiilor la tot pasul. Își amintește apoi cu durere despre momentul în care un consătean, Mureșan Ion, un fecior de 21 de ani, a fost omorât de lemne în anul

1928, coborând coasta abruptă ale vârfului Puturosul din Călimani.

Plutașii se odihneau doar câteva ore, în colibe sau grajduri. Într-un grajd pentru patru-cinci animale dormeau câte 40 de bărbați. Își pregăteau mâncarea singuri, din alimentele pe care le duceau de acasă: carne, brânză, lapte în fedeleș, pâine. Îmbrăcați cu haine confecționate din stofă groasă din lână, țesută în casă (pănură) și cu cojoace, nu prea sufereau din cauza frigului.

3. Prezentarea textului ca document lingvistic

Textul acesta, înregistrat pe bandă magnetică în urmă cu 35 de ani este elocvent pentru limba vorbită de un țăran din zona Topliței, care a descins în viață în perioada de interferență a secolelor al XIX-lea și al XX-lea.

Sunt evidente în text particularitățile graiului românesc de pe aceste meleaguri (particularități fonetice, morfologice, sintactice) din perioada în care localnicii se ocupau și cu plutăritul.

3.1. Particularitățile fonetice cele mai evidente:

- palatizarea consoanelor **p, b, f, v, m, t, d, n** (**p** > „pci”, „ci”; **b** > „bgi”; **m** > „mn”; **t** > „t’”; **d** > „d’”; **n** > „n’”): „pcedică” - piedică;
- existența consoanelor **s, z, t** și **ș, j** doar cu timbru dur: „astăz” - astăzi, „zloț” - zloți, „tăț” - toți;
- confundarea fricativelor **k’** și **g’** cu africaterile „ci” și „gi”: „păreci” - perechi;
- confundarea fricativelor „ci”, „gi” cu fricativelor palatale, fenomene specifice graiurilor moldovenesti și din Transilvania de nord-est: „cioareci”, „duce”, „zâce”, „zăce”, „ficioar” etc.;
- dispariția lui **r**, uneori, în grupurile consonantice **pr, str, vr** („îmbrăcăminte noastă”, „vo” - vreo).

3.2. Unele particularități specifice și graiului popular din Subcetate sunt rezultatul unor modificări de fonetică sintactică:

- apocopa consoanelor dentale în poziție finală: „op sătămâni”; apocopa lui **-d** la adverbul relativ **când** și la verbele la gerunziu;
- sincoparea vocalelor finale (**-ă, -e**): „dac-am vorbit”;
- nazalizarea: „o-nceput”, „nu-ncăpem”, „să-nceie” - se încheia;
- scurtări de cuvinte: „triză-ș-unu”, „triză-ș-doi”.

3.3. Particularități morfologice:

- forme vechi ale imperfectului, la persoana a III-a plural, identice cu cele de singular, aceeași persoană: „(ei) era gospodari”, „(ei) se ocupa”, „piedicile nu ajuta”, „greutățile trebuia suportate”;

- perfectul compus cu forma veche a auxiliarului la persoana a III-a, singular și plural: „o-nceput”, „o apărut”;

- adjectivul demonstrativ cu particula **-a**, în fața substantivului determinat: „asta ocupație”.

3.4. Particularități sintactice:

- elipsa predicatului, din nevoia de evitare a repetiției: „Mai întâi în depărtare, la Răstoșnea, Ilva, Gălăoaia sau Sălazdru”;

- propozițiile incidentale intercalate redau monologul interior al povestitorului: „cum s-ar spune”, „cum s-ar zice”, „cum aș spune”;

- conjuncția conclusivă „dară” - așadar leagă elementele contextului, exprimând totodată atitudinea vorbitorului față de cele spuse;

- enumerarea acumulativă „cu multă băgare de samă, cu multă răbdare, cu multă suferință...” este un procedeu retoric de legare a unui context.

Concluzii:

Mărturisirea aceasta poate fi considerată o modestă contribuție la abordarea unor îndeletniciri străvechi ale locuitorilor de pe Valea Mureșului Superior: păduritul și plutăritul, așa cum erau acestea practicate de către locuitorii satelor de munte în prima jumătate a secolului al XX-lea în Munții Giurgeu, Călimani și Gurghiu, brăzdați de Valea Mureșului și de afluenții acestora.

În același timp, confesiunea poate fi considerată un text de referință pentru observarea unor particularități fonetice, morfologice și lexicale ale graiului din zona Topliței, unde se află comuna Subcetate.

Doina Dobrean